

EMPIRIK TA'LIM MUHITIDA MUSTAQIL TA'LIMNI

TASHKIL ETISH IMKONIYATLARI

Mamatova Sayyara Shavkatovna

Urganch davlat universiteti “Yengil sanoat

texnologiyalari va jihozlari” kafedrası o‘qituvchisi,

sayyaram87@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada empirik ta'lim muhitida mustaqil ta'limni tashkil etish imkoniyatlari mavjudligi, talabalarning ijodiy qobiliyati, ong va ko'nikmalarini o'stirish, ularning o'z kasblariga qiziqish va mas'uliyati, mustaqil izlanuvchanlik qobiliyati shakllanishi uchun dars jarayonida o'quv topshiriqlaridan samarali foydalanish hamda mustaqil ta'limni tashkil qilish masalalari haqida fikr yuritilgan.

Tayanch so'zlar: empirik ta'lim, ta'lim muhiti, talaba, mustaqil ta'lim, o'quv jarayoni, ijodiy qobiliyati, kasb, ko'nikma, amaliy, ijodiy fikrlash.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasida “Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish” masalalarida ta'lim

oluvchilarning mustaqil ta'lim olishlari, mustaqil ishlash malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaruriy kompetensiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan [1].

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga muammo sifatida talqin etilganligi bois, 2020-yil 23-sentyabrda tasdiqlangan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham "Mustaqil ta'lim olish yakka tartibda amalga oshiriladi hamda ta'lim oluvchilarni kasbiy, intellektual, ma'naviy va madaniy rivojlantirishga xizmat qiladi" [2] deb belgilab qo'yilganligini keltirib o'tish mumkin.

Mutaxassislar tayyorlashda talabalarning ijodiy qobiliyati, ong va ko'nikmalarini o'stirish, ularning o'z kasblariga qiziqish va mas'uliyati, mustaqil izlanuvchanlik qobiliyati shakllanishi va oshishiga yordam beradi. Oliy ta'lim tizimi bitiruvchilari zamon talabiga mos kadr bo'lib yetishishi uchun faqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'lishning o'zi yetarli emas, balki mustaqil va ijodiy fikrlash zarurati ham muhimdir.

Bugungi kunda empirik ta'lim muhitida o'quv topshiriqlari vositasida talabalar uchun mustaqil ta'limni tashkil etish nafaqat tushuntiruv va namoyishlar yordamida, balki mustaqil faoliyat va amaliy ta'sirlar jarayonida shakllantirilishi kerak. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida o'qitish jarayoni talabaning mustaqil bilim olish va o'rganish ko'nikmasini to'liq shakllantirishga yo'naltirilishi kerak.

Yuqoridagi fikrlar va ko'rsatilgan muammolar oliy ta'lim muassasalari talabalarida ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish orqali ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, faol ta'lim usullarini ta'lim jarayonida qo'llash davr talabi ekanligini belgilab bermoqda. Fikrlar mazmunan o'xshash bo'lsada, har birida o'ziga xos yondashuv bor. Bizning fikrimizcha, empirik ta'lim muhitida mustaqil ta'lim – bu ta'lim oluvchining muammo yoki topshiriq yechimiga qaratilgan mustaqil va ijodiy faoliyati natijasidir.

Talabalarning o'quv faoliyatida mustaqillikni shakllantirishni muammoli ta'lim bilan bog'lagan. O'qituvchi talabalarga mustaqil o'qishga imkon beradiki, bitiruvchi kasbiy sifatlarini malaka va uning intellektual qobiliyati sifatida ta'riflaydi. O'qituvchining fikriga ko'ra mustaqil bilimning mavjudligi ko'rsatkichlari quyidagilardan iboratdir:

- a) talabaning har xil manbalardan yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirish ko'nikmasi va yangi malaka hamda ko'nikmalarga ega bo'lishi;
- b) o'zlashtirilgan bilim va malakalarni keyingi mustaqil ta'lim olish uchun qo'llash malakasi;
- v) har qanday hayotiy muammolarni hal qilishi uchun ularni amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyati.

Hozirgi paytdagi o'qitishni tashkil etish shakli mustaqil ta'lim olish ko'nikmasini shakllantirmasligi ta'lim oluvchilarda ta'limning keyingi bosqichlarida o'qishni davom ettirish xohishini kamaytiradi.

Xorijiy tadqiqotchilar butun hayoti davomida ta'lim olish – bu boshlang'ich, umumiy o'rta, kasb-hunar va oliy ta'lim yig'indisi emas, balki insonning butun hayoti davomida ta'lim olishni shakllantirishni ko'zda tutadi. Ular ta'lim olish insonning butun hayoti davomida uzluksiz jarayon bo'lishi kerakligini ta'kidlaydilar. Ijodiy faollikni shakllantirish va rivojlantirish – bosqichma bosqich hal qilinadigan muammodir. Shaxs faolligi turli, ya'ni o'quv ilmiy ishlab chiqarish, ijodiy faoliyatlar ta'sirida shakllanadi va rivojlantiriladi. Natijada mavjud bilimlarni taqqoslash, kuzatish va ijod jarayonida kelib chiqadigan vazifalarga muvofiqlashtirish, mo'ljallangan yechim umumiy tuzilishini fikran tasavvur etish zarurati tug'iladi.

Texnik ijodkorlikka individual yondashish ta'limning eng muhim prinsiplaridan birini amalga oshirish, yuqori darajadagi qiyin ijodiy faoliyatga doir qobiliyatni rivojlantirish imkonini beradi. Binobarin, ana shunday yondashishda talabaning ma'naviy kuchi namoyon bo'ladi, mustaqil ijodiy ishda qatnashadigan barcha talabalarning, shu

jumladan, eng bo'sh talabalarning ham bilim ham hunarni puxta egallashi uchun haqiqiy sharoit vujudga keladi.

Mustaqil ta'lim olishning ustuvor omillaridan biri talabaning bilim olishi uchun o'zi mas'ul bo'lishi, javobgarlikni his qilishidadir. U o'qituvchiga qaram emas, u o'zi mustaqil ravishda nimani va qanday qilib o'rganishni hal qila oladi. Bunday talaba kamchiliklarini o'zi tuzatishi uchun mustaqil ishlaydi va izlanadi. Bunda talabaning ta'lim olishni mustaqil rejalashtirish qobiliyati ham muhimdir. Mustaqil fikrlash bilan bir qatorda ijodiy fikrlash haqida ham bir qator fikrlarga to'xtalamiz.

Ijodiy fikrlash – imkoniyatlar turli-tumanligiga tayanuvchi, muammo va masalalar umuman yangi yechimiga olib keluvchi idrok etish strategiyasini taqdim etadi. Uning psixologik mexanizmini divergent fikrlash bilan bog'laydilar. Sub'yektiv yangi mahorat yaratish, shuningdek, uni yaratish bo'yicha idrok etish faoliyatining o'zida yangilik yaratish bilan ifodalanadi. O'z belgisi bilan reproduktiv fikrlashdan farqlanadi.

Ijodiy fikrlash insonning tevarak-atrofdagi bo'layotgan jarayonlar, voqea va hodisalarga bo'lgan munosabatida turli muammolarni har xil usullar yordamida hal eta olishda namoyon bo'ladi. Faqat fanga oid formula, teorema hamda ta'riflarni eslab qolish bilan ijodiy qobiliyatini shakllantirib bo'lmaydi.

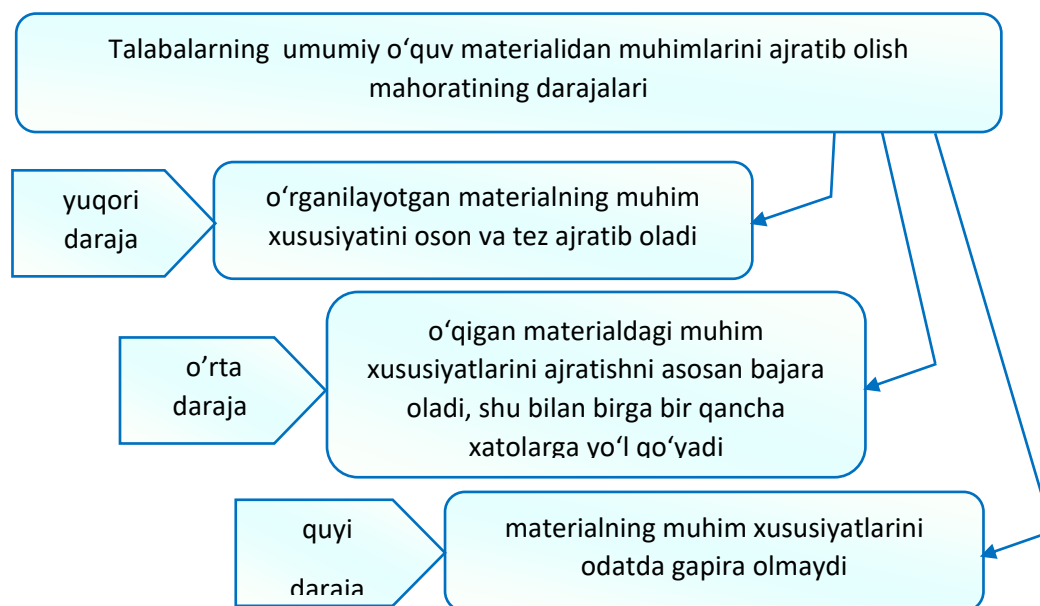
Ijodiy fikrlashni rivojlantirish har bir talabaga alohida yondashish orqali amalga oshiriluvchi jarayondir.

Noan'anaviy masalalarning bunday turli darajalar bo'yicha guruhlanishida talabalarning psixologik va ijodiy ishlash qobiliyatlarining inobatga olishni nazarda tutadi.

Psixolog olimlar fikriga ko'ra talaba u yoki bu muammoni nazariy va amaliy bilimlariga asoslanib o'rgansa, o'rganilayotgan muammoning 70-80 foizi uzoq vaqt uning xotirasida saqlanib qoladi.

Talabalarning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini aniqlash uchun umumiy o'quv materialidan muhimlarini ajratib olish mahoratini yuqori, o'rta va quyi darajalarga ajratadi va ularga quyidagicha tavsiflab beradi (1-rasm):

1-rasm. Talabalarning umumiy o'quv materialidan muhimlarini ajratib olish mahoratining darajalari

- yuqori daraja – o'rganilayotgan materialning muhim xususiyatini oson va tez ajratib oladi.
- o'rta daraja – o'qigan materialdagi muhim xususiyatlarini ajratishni asosan bajara oladi, shu bilan birga bir qancha xatolarga yo'l qo'yadi.
- quyi daraja – materialning muhim xususiyatlarini odatda gapira olmaydi.

Uning fikricha ushbu darajalar orqali talabalarning mustaqil va ijodiy ishlash faoliyatini rivojlantirish uchun ularning har biriga individual yondashuvni talab etadi. Har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirishning yetakchi omillaridan biri, talabalarning umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridagi biror mahsulotni tayyorlashdagi mustaqil ijodiy texnologik faoliyatidir. Bunda turli modullar bo'yicha olingan nazariy bilimlarni mustaqil ravishda amalda ongli qo'llaniladi va mahsulotlarni tayyorlashda amaliy ifodasini topadi.

Shu tariqa, talabalar faoliyatida jismoniy va aqliy mehnatni birlashtirish orqali ularda ijodiy qobiliyat rivojlantirib boriladi.

Demak, fan va texnikaning taraqqiyoti yoshlarning texnik ijodiyoti rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar ochadi. Shu bilan birga bu taraqqiyot texnik ijodkorlik ehtiyojini ham vujudga keltiradi. Empirik ta'lim muhitida mustaqil ta'limni tashkil etish imkoniyatlaridan foydalanib, fan-texnika taraqqiyotining istiqboliga hissa qo'shish, ta'limda esa uning ijodkor "inson resurslari" bilan ko'proq ta'minlanishiga erishish bilan ta'lim sifati va samaradorligiga erishish mumkindir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-sonli qarori.
2. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-637-son. 2020-yil 23-sentyabr.
3. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent.: Fan, 2006. – 102 b.
4. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi // Monografiya. – Toshkent.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013. – 72 b.
5. Mustaqil ta'limni tashkil etish va baholash tartibi to'g'risida yo'riqnoma.
[https://fayllar.org/qarshi-davlat-universiteti-fizika-matematika-fakulteti
amaliy.html?page=2](https://fayllar.org/qarshi-davlat-universiteti-fizika-matematika-fakulteti-amaliy.html?page=2)
6. Мусаханова Г.М. Мустиқил таълим жараёнида талабаларнинг ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali № 6 noyabr-dekabr 2020-yil 222-227 b
7. <http://www.bilim.uz>